

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. α. Μέσα στην εθνοσυνέλευση του 1862-1864 συγκροτήθηκαν οι πυρήνες των δυο μεγάλων παρατάξεων , των πεδινών και των ορεινών. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση των δυο παρατάξεων. Μικρότερη απήχηση είχαν άλλοι πολιτικοί σχηματισμοί.

Οι ορεινοί απαρτίστηκαν από διάφορες ομάδες (υπό τον Δ.Γρίβα και τον Κ.Κανάρη) με κοινό στόχο την αντίσταση στην πολιτική των πεδινών. Βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των μικροκαλλιεργητών , των κτηνοτρόφων , των εμπόρων και των πλοιοκτητών. Ο λαός συμμετείχε ενεργά στη συγκρότηση αυτών των δυο παρατάξεων.

β. Η καθυστέρηση στην ανάπτυξη του εργατικού κινήματος κράτησε ως το τέλος των βαλκανικών πολέμων.

Η κατάσταση αυτή κράτησε ως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων. Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα μιας πόλης με σημαντικό – για τα μέτρα της περιοχής – βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα , αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης , η Φεντερασιόν , με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης , αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

γ. Η επιστροφή των προσφύγων στη Μικρά Ασία ξεκίνησε τους τελευταίους μήνες του 1918 μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία. Τον Οκτώβριο του 1918 συστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη *Πατριαρχική επιτροπή* , με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισμένων , με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της Ελληνικής κυβέρνησης. Η παλιννόστηση έγινε τμηματικά , με τη μέριμνα του *Υπουργείου Περιθάλψεως* , και επιτράπηκε αρχικά να επιστρέψουν οι ευπορότεροι και οι πρόσφυγες οι προερχόμενοι από ορισμένες μόνο περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας.

A2.

1.Λ

2.Λ

3.Σ

4.Λ

5.Σ

B1. α. Μετά την υπογραφή της συνθήκης Βουκουρεστίου τον Αύγουστο του 1913 με την οποία τερματίζονταν οι Βαλκανικοί πόλεμοι έφτασε

και το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα από τη Ρωσία. Έλληνες της περιοχής του Καυκάσου , με την αναγγελία της προσάρτησης της εύφορης Μακεδονίας , άρχισαν να μεταναστεύουν στην Ελλάδα , με την ελπίδα ότι θα τους παραχωρούσαν γη. Κάποιοι απ' αυτούς κατόρθωσαν να εγκατασταθούν στην Κεντρική Μακεδονία. Το μεταναστευτικό ρεύμα αναχαιτίστηκε με επέμβαση της ελληνικής κυβέρνησης.

β. Την περίοδο 1919-1921 . λόγω της Ρωσικής Επανάστασης και της κατάληψης ρωσικών επαρχιών από τους Τούρκους , μεγάλο μέρος των Ελλήνων της Ρωσίας κατέφυγε στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και από εκεί δια περαιώθηκε στην Ελλάδα. Τους Έλληνες ακολούθησαν Αρμένιοι και Ρώσοι.

B2. Οι διαφορές του αγροτικού προβλήματος στην Ελλάδα , σε σχέση με γειτονικές ή άλλες ευρωπαϊκές χώρες , οφείλονταν στις ιστορικές ιδιομορφίες της ελληνικής ανάπτυξης. Το ίδιο ισχύει και για το εργατικό κίνημα. Στο τέλος του 19^{ου} αιώνα συναντάμε στην Ελλάδα σοσιαλιστικές ομάδες και εργατικές ομαδοποιήσεις. Η πολιτική και κοινωνική τους επιρροή ήταν σαφώς μικρότερη από εκείνη που άσκησαν αντίστοιχα κινήματα σε βιομηχανικές χώρες της Δύσης αλλά και σε βαλκανικές (π.χ. Βουλγαρία). Η απουσία μεγάλων σύγχρονων βιομηχανικών μονάδων οδήγησε σε αυτήν την καθυστέρηση από κοινού με άλλους παράγοντες. Στα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου , σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού προερχόταν από το εξωτερικό (στη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου εργάστηκαν πολλοί Ιταλοί) ή ήταν πρόσκαιρης , βραχύχρονης απασχόλησης. Πιο σταθερό εργατικό δυναμικό δούλευε στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις , όπου και εκδηλώθηκαν οι πρώτες καθαρά εργατικές εξεγέρσεις (Λαύριο , 1896). Στον ιδεολογικό τομέα η επικράτηση της Μεγάλης Ιδέας εμπόδιζε την ανάπτυξη και διάδοση ιδεολογιών με κοινωνικό και ταξικό περιεχόμενο.

Γ1. α. Στις 24 Ιουλίου 1923 υπογράφηκε η Συνθήκη ειρήνης της Λοζάνης. Έξι μήνες πριν , στις 30 Ιανουαρίου 1923 , είχε υπογραφεί η ελληνοτουρκική Σύμβαση , η οποία ρύθμιζε την ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Προβλεπόταν η υποχρεωτική ανταλλαγή μεταξύ των Ελλήνων ορθοδόξων κατοίκων της Τουρκίας και των Μουσουλμάνων κατοίκων της Ελλάδας. Αυτή θα ίσχυε τόσο γι' αυτούς που παρέμεναν στις εστίες τους , όσο και για εκείνους που είχαν ήδη καταφύγει στην ομόθρησκη χώρα. Μάλιστα , η ανταλλαγή ίσχυσε αναδρομικά για όλες τις μετακινήσεις που έγιναν από τη μέρα που κηρύχθηκε ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος(18 Οκτωβρίου 1912). Από την ανταλλαγή αυτή εξαιρέθηκαν οι Έλληνες ορθόδοξοι της Κωνσταντινούπολης , της Ίμβρου και της Τενέδου και οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.

Οι ανταλλάξιμοι , σύμφωνα με τη σύμβαση ανταλλαγής :

- θα απέβαλαν την παλιά ιθαγένεια και θα αποκτούσαν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο.
- είχαν δικαίωμα να μεταφέρουν την κινητή περιουσία τους.
- είχαν δικαίωμα να πάρουν από το κράτος στο οποίο μετανάστευσαν ως αποζημίωση περιουσία ίσης αξίας με την ακίνητη περιουσία που εγκατέλειψαν φεύγοντας.
- θα διευκολύνονταν στην μετακίνησή τους από τη *Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής*.

Η συμφωνία αυτή για ανταλλαγή πληθυσμών διέφερε από τις προηγούμενες . Καθιέρωνε για πρώτη φορά τη μαζική μετακίνηση πληθυσμών και είχε υποχρεωτικό χαρακτήρα , ενώ οι μέχρι τότε συμφωνίες προέβλεπαν εθελοντική μετανάστευση κατοίκων κάποιων επίμαχων περιοχών.

Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η *Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής* με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες , τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδετέρων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων. *1

***1** Το πρώτο ιστορικό παράθεμα επιβεβαιώνει και συμπληρώνει την ιστορική αφήγηση. Αναφέρεται η άφιξη αντιπροσωπείας της Επιτροπής Ανταλλαγής στο Γκέλβερι για την ρύθμιση του τρόπου μετακίνησης και των εκκρεμοτήτων που αφορούσαν στην κινητή περιουσία. «Μια μέρα τις περιουσίες μας».

Η Επιτροπή προέτρεψε τους ανταλλάξιμους να πουλήσουν ό,τι μπορούσαν από την κινητή τους περιουσία και να μεταφέρουν την υπόλοιπη μαζί τους. «Μας είπαν να τα πάρουμε μαζί μας».

Το παράθεμα παρέχει την πρόσθετη πληροφορία ότι υπήρχε δυνατότητα μετακίνησης και των τουρκόφωνων. «Μας είπαν.... Ελλάδα».

Γ1. β. Όταν έγινε γνωστή η υπογραφή της Σύμβασης και οι όροι της, οι πρόσφυγες που βρίσκονταν στην Ελλάδα αντέδρασαν έντονα. Σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας συγκρότησαν συλλαλητήρια, διατρανώνοντας την απόφασή τους να εμποδίσουν την εφαρμογή της. Η πραγματικότητα όμως, όπως είχε διαμορφωθεί μετά την έξοδο χιλιάδων Ελλήνων από τις πατρογονικές εστίες τους και την άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την επιστροφή τους, ανάγκασε την Ελληνική αντιπροσωπεία να συμφωνήσει. ***1** Εξάλλου η υπογραφή της Σύμβασης υποβοηθούσε τις βλέψεις των ηγετών των δύο χωρών (Βενιζέλου και Κεμάλ) για τη διασφάλιση και αναγνώριση των συνόρων τους, την επίτευξη ομοιογένειας και την απρόσκοπτη ενασχόληση με την εσωτερική μεταρρύθμιση και ανάπτυξη. ***2**

Σύμφωνη ήταν και η Κοινωνία των Εθνών. Οι πρόσφυγες έμειναν με την πικρία ότι τι δίκαιο και τα συμφέροντά τους θυσιάστηκαν στο βωμό των συμφερόντων του ελληνικού κράτους.

***1** Το δεύτερο παράθεμα αποσαφηνίζει την αναγκαιότητα που ώθησε την ελληνική αντιπροσωπεία να αποδεχτεί την Σύμβαση Ανταλλαγής. Συγκεκριμένα, η ελληνική πλευρά επεδίωξε την ανταλλαγή πληθυσμών, γιατί η έξοδος των Ελλήνων κατά τη μικρασιατική καταστροφή ήταν μη αναστρέψιμη, καθώς η εκδίωξη των Ελλήνων που απέμειναν στην Τουρκία, ήταν ζήτημα χρόνου. Αυτή η προοπτική ανησυχούσε την Ελλάδα, γιατί τότε θα έχανε τη διαπραγματευτική της ικανότητα, ώστε να επιδιώξει την υποχρεωτική μετακίνηση των τουρκο-μουσουλμανικών πληθυσμών. «Σε μια τέτοια περίπτωση Ελλάδος».

***2** Το δεύτερο παράθεμα αιτιολογεί με πληρότητα τις επιλογές Κεμάλ – Βενιζέλου που οδήγησαν στην αποδοχή των όρων της υποχρεωτικής ανταλλαγής των πληθυσμών. Ήδη από το 1908 η πολιτική των Νεότουρκων – βασικός εκφραστής αυτής της πολιτικής ήταν ο Μουσταφά Κεμάλ – στόχευε στην εκδίωξη των μη

μουσουλμανικών πληθυσμών από την Οθωμανική αυτοκρατορία. «Ο Μουσταφά Κεμάλ αυτοκρατορίας».

Σ' ό,τι αφορά στην πολιτική του Βενιζέλου το τρίτο παράθεμα αποκαλύπτει και αξιολογεί τις επιλογές του Έλληνα πολιτικού τονίζοντας τον ορθολογισμό και το ρεαλισμό του. Η διορατικότητα του Βενιζέλου είχε ήδη διαφανεί από το 1914 , όταν προσπάθησε να προωθήσει ως μέσο επίλυσης των ελληνο-τουρκικών διαφορών την ανταλλαγή των πληθυσμών. « Και στο ζήτημα Τουρκία».

Και μετά την κατάρρευση του μετώπου ο Βενιζέλος ανέλαβε προσωπικά την ευθύνη της υποχρεωτικής ανταλλαγής την οποία θεωρούσε ως μοναδική λύση για τη διευθέτηση των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών. « Μετά τη μικρασιατική καταστροφή λεπτομέρεια».

Δ1. Αλλά το πιο σημαντικό ήταν η διαχείριση του εθνικού ζητήματος της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Στο ουσιώδες αυτό ζήτημα παρατηρήθηκε εξαρχής διάσταση απόψεων μεταξύ του Γεωργίου και του Ελευθερίου Βενιζέλου. *1

Ο Γεώργιος πίστευε ότι η λύση του εθνικού ζητήματος θα ωρίμαζε με συνεχείς παραστάσεις και υπομνήματα προς τις Μεγάλες Δυνάμεις , *2 ενώ ο Βενιζέλος , βλέποντας τα πράγματα πρακτικότερα και ρεαλιστικότερα , θεωρούσε ότι η λύση να είναι σταδιακή , με βαθμιαίες κατακτήσεις . Ως πρώτη μάλιστα κατάκτηση θεωρούσε την απομάκρυνση των ξένων στρατευμάτων από τις κρητικές πόλεις και την αντικατάστασή τους από ντόπια πολιτοφυλακή , με Έλληνες αξιωματικούς. *3

Η διάσταση των απόψεων στο πολιτικό ζήτημα δεν άργησε να λάβει τη μορφή προσωπικής αντιπαράθεσης . Ο Βενιζέλος είχε καταστήσει σαφές ότι δεν αναγνωρίζει στον Πρίγκηπα το δικαίωμα να διαχειρίζεται προσωπικώς το εθνικό ζήτημα της Κρήτης : « *Ως ένας εκ των τριακοσίων χιλιάδων Κρητών , δεν σας εκχωρώ το δικαίωμά μου ώστε μόνος σεις να ρυθμίζετε αυτοβούλως την εθνικήν πολιτικήν του τόπου μου!*». *4 Κακοί σύμβουλοι του Γεωργίου διοχέτευαν χαλκευμένα και συκοφαντικά κείμενα στις αθηναϊκές εφημερίδες εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου , γεγονός που δημιούργησε βαρύ κλίμα διχασμού.

*1 Στο κείμενο του ιστορικού παραθέματος από την Ιστορία του Ελληνικού Έθνους προβάλλεται η διάθεση συνεργασίας που επεδίωξε ο Βενιζέλος ήδη από το 1900 ως υπουργός δικαιοσύνης με τον πρίγκηπα Γεώργιο. Σε εμπιστευτική έκθεσή του προς τον Ύπατο Αρμοστή εισηγούνταν τη διπλωματική μεθόδευση για τη σταδιακή επίτευξη της ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Με πολιτικό ρεαλισμό διέβλεπε ότι

ήταν αδύνατη η άμεση ένωση της νήσου με την Ελλάδα. «Ο σύμβουλος της δικαιοσύνης ... αδύνατη».

Θεωρούσε την παράταση του καθεστώτος της αρμοστείας ως ανασταλτικό παράγοντα για την επίτευξη του στόχου , γιατί δεν επέτρεπε την αποδέσμευση από τις Μεγάλες Δυνάμεις και την ολοκλήρωση της αυτονομίας. «η παράταση όμως...συμφερόντων».

***2** Η πηγή που αποσαφηνίζει τα γεγονότα και την πολιτική που ακολούθησε ο πρίγκηπας καταγράφει και την πρώτη αρνητική αντίδραση του πρίγκηπα στην εισήγηση του Βενιζέλου. Η αντίδραση αυτή αιτιολογείται από το γεγονός ότι ο Ύπατος Αρμοστής ενεργούσε ως εντολοδόχος της Αυλής των Αθηνών. «Η πρωτοβουλία ...ενωτική λύση».

***3** Την πολιτική θεώρηση του Βενιζέλου όσον αφορά στο κρητικό ζήτημα την αποκαλύπτει το παράθεμα Α. Σύμφωνα με τις υποσχέσεις των Δυνάμεων και τα προβλεπόμενα από το Σύνταγμα η προώθηση του ενωτικού ζητήματος θα πραγματοποιούνταν με την κατοχύρωση της αυτοδιοίκησης και κυρίως με τη συγκρότηση Πολιτοφυλακής από Έλληνες αξιωματικούς και την παράλληλη αποχώρηση των διεθνών στρατευμάτων. «...η ολοκλήρωση της αυτονομίας ...στρατευμάτων».

***4** Το δεύτερο ιστορικό παράθεμα έρχεται να διαφωτίσει τον τρόπο διαχείρισης του ενωτικού ζητήματος από τον πρίγκηπα. Ασκούσε προσωπική πολιτική ερήμην των υπουργών του αναλαμβάνοντας διπλωματικές πρωτοβουλίες και επαφές με τις Μεγάλες Δυνάμεις. «Ο πρίγκηπας ...Ιταλίας».

Σε αντίθεση με τον οξυδερκή Βενιζέλο ο οποίος έκρινε πρόωρες τις ενέργειες του Πρίγκηπα δεδομένης της κυβερνητικής αστάθειας και της συνταγματικής ασάφειας, ο Γεώργιος δεν κατανοούσε τη λεπτή διαφορά που χώριζε την πλήρη αυτονόμηση χωρίς ξένες επεμβάσεις και με κυβερνήτη διορισμένο από την ελληνική κυβέρνηση , όπως υποστήριζε ο Βενιζέλος , από τη δεσποτική διακυβέρνηση με ξένη κηδεμονία.

Ίσως ο πρίγκηπας δε στάθμισε δεόντως την πολιτική κινητοποίησης των Κρητών για την επίτευξη της ένωσης και την ισχυρή βούλησή τους ν' αποκτήσουν τον έλεγχο της τύχης τους μετά από αιώνες αγώνων κατά των Τούρκων κυριάρχων. «Ο Βενιζέλος ...κυριάρχων».